

Frykatywne r̥ (r̥)

Autor: Halina Karaś

{smoothgallery image=M887.gif&title=Leksykon&caption=Resztki frykatywnego r̥ w gwarach. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Dejna 13.}Frykatywne r̥ (r̥) (łac. fricatus ‘trący’), czyli uszczelinowione, to taka spółgłoska szczelinowa, która zachowała charakter głoski wibracyjnej – drganie końca języka. Frykatywne r̥ to kontynuant prasłowiańskiej półotwartej spółgłoski miękkiej r̥’, który uległ uszczelinowieniu przy zachowaniu wibracyjności (drgania końca języka); dokonała się zatem zmiana: spółgłoska drżąca zwarta r̥’ → spółgłoska drżąca szczelinowa r̥ (w transkrypcji fonetycznej r̥). W polszczyźnie ogólnej r̥ utożsa&mslash;ło się w wymowie ze spółgłoskami Ź (sz) w XVII w., czyli zatraciło swój wibracyjny charakter (choć jeszcze w XIX w. na podstawie analizy pisowni można przyjąć, że w niektórych wyrazach zachowało się m.in. na Kresach Wschodnich). Podobnie stało się w większości gwar ludowych. Frykatywne r̥ zachowało się jedynie częściowo w pasie południowego Śląska i południowo-zachodniej Małopolski (tj. na Orawie, Spiszu, Podhalu), w północnej Wielkopolsce (okolice Wielenia, Czarnkowa), w pasie od północnego Kociewia przez okolice Ostródy i Lubawy po Warmię i Mazury), na północno-wschodnim Mazowszu wraz z Kurpiami, np. narzy&mslash;ndzia, r̥&mslash;cey, rozr̥&mslash;cone (w transkrypcji fonetycznej: na r̥&mslash;ndzia, r̥&mslash;cey; roz r̥&mslash;cone) = narzędzia, rzeczy, rozrzucone. Artykulacja taka coraz szybciej zanika, zachowując się tylko sporadycznie w mowie najstarszego pokolenia (obok coraz częstszych realizacji ilustrujących proces zanikania wibracyjności r̥, tak jak w języku ogólnym i w ogromnej większości gwar ludowych).